

OMÓWIENIA : VARSAVIANA

Redakcja podejmuje w sposób programowy prezentację dorobku naukowego środowiska akademickiego, związanego z Papieskim Wydziałem Teologicznym oraz Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, jak również Warszawskiego Towarzystwa Teologicznego im. bł. Ks. Romana Archutowskiego. Nadanie tytułu profesora nauk teologicznych (25 IX 2009 r.) ks. Stanisławowi Warzeszakowi stanowi okazję do tego, by spojrzeć na jego ostatnie publikacje oczami krytyki naukowej profesorów i doktorantów teologii. W następnych tomach zostanie zamieszczony dorobek naukowy kolejnych pracowników akademickich środowiska warszawskiego.

Stanisław WARZESZAK, *Etyka odpowiedzialności za życie: Studium analityczno-krytyczne myśli bioetycznej Hansa Jonasa, (Rozprawy naukowe 5), Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej 2008, ss. 358.*

Prezentowana publikacja ks. Stanisława Warzeszaka stanowi rezultat szeroko zakrojonego i całościowego projektu badawczego. Autor realizował go w latach 1988-2008 w czasie studiów zagranicznych w Paryżu i w Rzymie, a następnie w Bostonie i w Nowym Jorku. Projekt ten dotyczył zastosowań myśli filozoficznej Hansa Jonasa na gruncie bioetyki jako etyki odpowiedzialności za życie. Owocem realizacji tego projektu są dwie rozprawy monograficzne. Najpierw była to publikacja pt.: *Odpowiedzialność za życie: Próba zastosowania w etyce życia Hansa Jonasa zasady odpowiedzialności* (Rozprawy naukowe 1, Warszawa: WAW 2003, ss. 382)¹, a następnie omawiana w tej recenzji *Etyka odpowiedzialności za życie*.²

Podkreślimy, że w tej pierwszej publikacji Autor podejmuje próbę wypracowania filozoficznych, a następnie teologicznych narzędzi do przezwyciężenia nihilizmu we współczesnej cywilizacji Zachodu, który przejawia się ze szczególną mocą w relacji do życia. W tym celu Autor sięga do propozycji, jakie sformułował Hans Jonas na gruncie filozofii, proponujący *zasadę odpowiedzialności* jako imperatyw bezwarunkowej ochrony życia zagrożonego przez cywilizację techniczną. Praca stanowi próbę ujęcia etyki życia, opartej na fundamencie ontologii organizmu, metafizyki i teologii stworzenia. Konfrontuje Hansa Jonasa, jego etyczną teorię odpowiedzialności z klasyczną teorią prawa naturalnego i relacyjną koncepcją człowieka. W ten sposób poszukuje równowagi między popularnym dziś ekocentryzmem a krytykowanym powszechnie antropocentryzmem. W tej perspektywie rozwija koncepcję zasady odpowiedzialności za życie, jaką zaproponował Hans Jonas. Bada możliwość jej zastosowania na gruncie etyki życia i proponuje sposoby jej dopełnienia z udziałem klasycznej myśli etycznej i teologii moralnej. Filozoficzne przesłanki służą w tej pracy za podstawę wypracowania teologicznomoralnej koncepcji etyki życia.

---

¹ Recenzje : A. MARCOL, *Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego* 10(2004) nr 1/19, 56-58 ; J. KOWALSKI, *WST* 16(2004); M. GRACZYK, *SThV* 75(2005) nr 2, 249-253.

² Recenzje I. MROCKOWSKI, *SThV* 47(2009) nr 2, 252-255; J. ZABIELSKI, *Teologia i Moralność* 6(2009) 268-271.

Szczególną wartością publikacji ks. S. Warzszaka jest wydobywanie w filozofii Hansa Jonasa tych przesłanek, które istotnie składają się na uzasadnienie ontologicznej i metafizycznej odpowiedzialności za życie oraz poddanie ich krytycznej ocenie ze wskazaniem na możliwe sposoby uzupełnienia. Ważne znaczenie posiadają krytyczne oceny proponowanej przez Hansa Jonasa teorii etycznej. Autor, ukazując ograniczenia tej teorii, rozwija jednocześnie jej pozytywne elementy. Rzeczowa krytyka stanowi dla niego podstawę do wypracowania własnych propozycji etyki życia, opartych na przesłankach personalistycznych. Praca stawia sobie za cel wypracowanie odpowiedzi na aktualne poszukiwania „nowej” etyki życia. Podejmuje oryginalną próbę sformułowania etyki życia na gruncie teologii i filozofii.

Dopełnieniem badań w zakresie teorii odpowiedzialności bioetycznej jest kolejna publikacja pt.: *Etyka odpowiedzialności za życie*. Wpisuje się ona jednoznacznie w dziedzinę bioetyki fundamentalnej i szczegółowej, na co wskazuje także podział treści w pierwszej i drugiej części. Autor poszukuje uzasadnienia etyki odpowiedzialności za życie ludzkie na gruncie ontologii bytu organicznego oraz ontologii natury ludzkiej. Ideę życia wiąże z zasadą odpowiedzialności, traktując ją jako źródło i cel etyki. Sięga w tych poszukiwaniach do Hansa Jonasa, który wypracował tzw. biologię filozoficzną, ukazując jej przesłanki ontologiczne dla budowania metafizycznego obrazu rzeczywistości. Na tej podstawie formułuje zasadę odpowiedzialności za życie, której Jonas dał wyraz przede wszystkim jako odpowiedzialności prospektywnej. Twierdzi jednak, że myśl Jonasa nie jest wystarczającą podstawą do budowania bioetyki, gdyż brakuje w niej jasnego sformułowania prawa naturalnego i personalistycznych źródeł teorii etycznej. Dlatego podejmuje jeszcze raz problem zasady odpowiedzialności, postulowanej przez Hansa Jonasa, ale czyni to z perspektywy jej przełożeń na konkretne kwestie bioetyczne. A zatem proponuje, by Jonasową zasadę odpowiedzialności: *in dubio pro responsabilitate*, formułować także w kategoriach personalistycznych: *in dubio pro dignitate personae*. Wartość personalistyczną zasady odpowiedzialności traktuje w kategoriach zasady koniecznej w każdej teorii etycznej, w tym zwłaszcza bioetycznej. W myśl tego proponuje definicję bioetyki jako *rozumowej refleksji nad możliwością odpowiedzialnego zastosowania postępu bio-techno-medycznego w obszarze ludzkiego życia*. Taka definicja pozostaje otwarta na nowe osiągnięcia naukowe i ich zastosowania, a jednocześnie nakazuje szczególną ostrożność w działaniu i absolutny obowiązek poszanowania ludzkiej godności. Jest to zupełnie oryginalna definicja, wyznaczająca także oryginalność metodologii badań bioetycznych warszawskiego bioetyka.

Godną uwagi okazał się w publikacji personalizm ontologiczny, który pozwolił na wydobywanie elementu egzystencjalnego w doświadczeniu postępu biotechnologicznego i biomedycznego oraz stworzył możliwości skonfrontowania go z postulatami etycznymi. Autor trafnie sformułował istotne problemy w dyskusji bioetycznej, wskazując wśród nich przede wszystkim na błąd antropologiczny, który jest konsekwencją dualizmu materii i ducha. Wypracował filozoficzne podstawy pojmowania jedności psychofizycznej człowieka (s. 21-88), a następnie wskazał drogę budowania etyki odpowiedzialności za życie w oparciu o całościową wizję człowieka jako bytu osobowego, świadomego i wolnego podmiotu działania (ss. 89-134). Wypracował teoretyczne i praktyczne kryteria etyki odpowiedzialności, w tym przede wszystkim odpowiedzialności prospektywnej (ss. 135-182). Następnie przeniósł na grunt bioetyki szczegółowej zasadę odpowiedzialności, w wyniku czego stworzył metodologię rozwiązywania konkretnych kwestii bioetycznych. Wskazał nie tylko zasady etyczne, ale także sposoby ich przełożenia na konkretne sytuacje kliniczne. Uczynił to najpierw w odniesieniu do zagadnień etyki lekarskiej (ss. 185-232) i etyki prokreacyjnej (ss. 233-274), a wreszcie do etyki umierania (ss. 275-314). Oceniając krytycznie bioetyczne propozycje Hansa Jonasa, pokazuje ich obiektywną wartość i niewystarczalność. Wskazuje jednocześnie konieczność ich rozwinięcia w oparciu o odpowiednie antropologiczne i etyczne argumenty, odsyłające niejednokrotnie do Magisterium Kościoła oraz do tradycji myśli personalistycznej.

Rozprawa została opatrzona obszerną bibliografią: najpierw kompletnym zestawem twórczości filozoficznej Hansa Jonasa (ss. 321-334), a następnie opracowań jego myśli bioetycznej (335-337). Ponadto została zamieszczona wielostronna bibliografia bioetyczna i filozoficzna. Czytelnik znajdzie w niej wiele opracowań obcojęzycznych, które wskazują na to, iż autor miał dobry wgląd w literaturę wielojęzyczną. Czytelnikom obcojęzycznym publikacja stwarza także możliwość zapoznania się z głównymi tezami etyki odpowiedzialności za życie, gdyż udostępnia obszerne streszczenie w języku angielskim (ss. 353-358).

Z punktu widzenia zastosowanej metody publikacja ma charakter filozoficzno-etyczny i analityczno-krytyczny, jak na to wskazuje podtytuł. Uważny czytelnik dochodzi do wniosku, że Autor dystansuje się do wielu propozycji etycznych Hansa Jonasa i oczekuje jasnych kontrpropozycji. Nie znajdziemy tu jednak radykalnej krytyki, ale raczej próbę zrozumienia i wykorzystania tego, co najbardziej solidne i konstruktywne, np. filozofia organizmu, idea odpowiedzialności pokoleniowej, ostrożności i przewidywania. W interpretacji filozofii Jonasa Autor posługuje się hermeneutyką personalistyczną, dzięki której kryterium sensu ludzkiego działania stała się osoba i jej godność. Autor wypracował także własną metodologię bioetyki, opartą na personalizmie prudencjalnym, który stosuje zasady roztropności w uzgodnieniu z godnością osoby ludzkiej. Na uwagę zasługuje wstęp (ss. 11-18) i zakończenie (ss. 315-320), gdzie zostały wzorcowo przedstawione główne założenia metodologiczne i końcowy efekt ich realizacji.

Na pytanie o cele merytoryczne publikacji można odpowiedzieć, że odpowiada ona jasno postawionym zadaniom poznawczym i praktycznym. Autor dąży do wypracowania podstaw ontologicznych i personalistycznych dla refleksji bioetycznej. W rezultacie wypracował system etyki odpowiedzialności, który znajduje szerokie zastosowanie we współczesnej debacie bioetycznej oraz w zakresie kontroli działań biotechnologicznych i biomedycznych. Taka metodologia jest niezwykle potrzebna we współczesnej debacie nad zakresem możliwości zastosowania technik prokreacyjnych i ingerencji w ludzkie życie. Postulat personalizmu stwarza szansę na uwzględnianie najistotniejszych wymiarów ludzkiego życia, od poczęcia do naturalnej śmierci.

Podsumowując należy podkreślić, że Autor wypracował własną definicję bioetyki, jako etyki odpowiedzialności za życie. Uczynił to w oparciu o twórczość filozoficzną Hansa Jonasa – jednego z najbardziej znaczących dla bioetyki myślicieli XX wieku. Dzięki temu wprowadził na grunt polskiej myśli etycznej zasadę odpowiedzialności, której fundamentem jest kryterium osobowe działania oraz ontologiczno-metafizyczna treść przedmiotu tegoż działania. W związku z tym publikacja dobrze wpisują się w oczekiwania, jakie obserwujemy na gruncie współczesnej debaty bioetycznej. Dostarcza jasnych kryteriów filozoficznych i etycznych dla konkretnych rozstrzygnięć w dziedzinie bioetyki i ekologii.

Obydwie publikacje stanowią spójną i jednorodną całość wyników wieloletnich badań oraz cenny dorobek szeroko zakrojonego projektu badawczego. Wnoszą znaczący wkład w refleksję etyczną nad aktualnymi zagadnieniami w obszarze biotechnologicznych ingerencji w ludzkie życie. Dlatego zasługują na polecenie osobom zajmującym się kwestiami bioetycznymi na poziomie specjalistycznym – filozoficznym i teologicznym.

Na koniec należy dodać, że przedstawiony wyżej dorobek naukowy ks. S. Warzeszaka jest ukoronowaniem prawie 25. letnich badań w zakresie bioetyki, które znalazły miejsce już w jego doktoracie z teologii w Paryżu i z filozofii w Rzymie. W jednym i drugim przypadku przedmiotem badań były aspekty etyczne inżynierii genetycznej, zawarte w wyróżnionej do publikacji rozprawie: *Les enjeux du génie génétique. Articulation philosophique et éthique des modifications génétiques de la nature*, Romae : Apollinaire Studi 2001, ss. 516. [Recenzje : R. MOŃ, WST 14(2001) 266-269; M. D'AVENIA, *Acta Philosophica* 11(2002) nr 2, 369-370]